

Підрозділ 11.3. Юридична психологія та педагогіка в сучасних умовах

Паньков А.І.

*Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри
юридичної психології та юридичної журналістики,
кандидат філологічних наук, професор*

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У АСПЕКТІ ПОЛІТИЧНОЇ І КУЛЬТУРНОЇ АВТОНОМІЇ

Проблема формування ідентичності українського народу у аспекті політичної і культурної автономії набуває актуальності в умовах активізації процесів світової глобалізації. досліджували вчені багатьох країн світу у рамках соціальної, філософської, культурної та політичної антропології (В. Андрущенко, М. Бахтін, М. Вебер, Л. Губерський, М. Каган, Е. Дюркгейм, Б. Марков, Е. Тоффлер, Е. Фромм, О. Шпенглер). Ставлення до чужого у кожного народу набувало, як правило, своїх особливих рис, які визначалися історичними подіями. Не кожен народ відтворює себе також на рівні мови і культури і формує у кожного нового покоління своєрідні переваги і бажання, включаючи естетичні, кулінарні, еротичні та інші смаки. Усі наші бажання якоюсь мірою є штучними, але від них не просто звільнитися. Проблема втрати і збереження ідентичності по-справжньому може бути осмислена на рівні не стільки ідеології, скільки психології і навіть фізіології людей, – вважає Б. В. Марков. Він розуміє ідентичність як психосоматичний стан і вона включає в себе не тільки знання про те, хто я, але і почуття упевненості, гордості і поваги до себе. Той хто не любить чи втратив себе, байдужий і навіть агресивний до других. Люди, які не мають хати, які забули свій рід, його пісні і мову, інтенсивно деградує у процесі глобалізації. Їхні квартири комфортабельні, але в них немає людського тепла, їх музика і візуальне мистецтво любострасне, але не служать високому і не закликають до героїчного подвигу. Всупереч, вони манять у глибини власної душі, звідки уже не повертаються. Кожен зачиняється у собі і віддається сумнівній саморефлексії на тему про свою сутність. Такі люди і складають благодатний ґрунт для націонал-шовінізму, ідеологи якого інтенсифікують стрес чужого.

Той, хто на загубив себе, а, навпаки, гордиться, як своєю культурою, так і своєю породою, не боїться чужого. Наші предки культивували те, чим вони відрізнялися від других, але не боялися, а поважали їх. Певною мірою, скажімо, стрес гостинності нейтралізувався законами гостинності.

На особливу увагу заслуговує програма стирання національно-етнічних відмінностей для того, щоб люди могли об'єднатися на новій

основі як людство. З одного боку, процес цивілізації, який досяг фази глобалізації, дійсно урівнює спосіб життя людей. Ринки і виробництво товарів сприяють підвищенню рівня комфорту і розширенню комунікації, оскільки об'єднують народи, які виробляють товари та послуги і обмінюються ними з вигодою для себе. Але за глобалізацію, як і за демократію доводиться платити високу ціну. Відбувається втрата цінностей, які раніше складали серцевину людської спільноти. Освіта з її гаслами гуманізму і раціоналізму, демократія з її вимогами дотримання прав людини, індивідуалізм людей, який постійно зростає, через те, що люди не бажають відповідати за соціальні зобов'язання – ось те, що знецінює ідеали традиційного суспільства. Багатьом вони здаються застарілими і непотрібними в нових умовах. Для чого чіплятися за рідну мову, коли її не розуміють другі, для чого культивувати родові обличчя, зберігати народні пісні, традиції національної кухні, спосіб життя, інше? Хто буде жити в палатці чи в шатрі, коли є можливість жити в комфортабельній квартирі і не в степу чи в селі, а в місті?

Чи можливий парадоксальний з точки зору логіки вихід: поєднати глобалізацію, яка відкриває перспективу світового співтовариства з єдиним ринком, урядом, мовою, культурою і способом життя, і розвиток національної культури? Очевидно, що людство застигне у бездіяльності. Але й протиставити цьому закриті національні держави також безперспективно. Коли проаналізувати зміни, які відбуваються, то вони повністю відхиляють твердження про те, що національна держава підтримує розвиток традиційної культури. Навпаки, інформація, товари, продукти, одяг, мода, кухня – все це трансформується за західними зразками. Тому, як слушно пропонує В. Б. Марков, варто розрізняти політичну і культурну автономію; вони не настільки невідимі, як про це думають національні політичні лідери. Варто ретельно прораховувати втрати і здобутки боротьби за державну самостійність: вигідно чи не вигідно ворогувати або співпрацювати. «У безпорядку і хаосі останніх років амбіції та інтереси політичної еліти були з лихвою задоволені. Тому її представники особисто не зацікавлені у встановленні добросусідських стосунків. Задоволення амбіцій політиків і бізнесменів повинно бути обмеженим певними рамками, які б не дозволяли їм порушувати інтереси народу». Інтелектуали також не повинні перебільшувати ні «права людини», ні плюралізм, щоб не руйнувати, різноманітні підсистеми суспільства які урівноважують одна одну. Повернення до етнокультурної ідентифікації є виправданим ходом, про що свідчить аналіз даних опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології, де виділяється, що свобода культурної ідентифікації є важливим моментом у житті сучасного українця. Цікаво, що право кожної людини самостійно визначати свою національну приналежність з 1523 респондентів (99,54 % вибірки)

58,37 % вважають обов'язковим; 14,77 % – важливим; 18,45 % – не були у змозі визначитись (відповідь: «Важко сказати»); і лише 8,40 % вважали це право неважливим, причому з них тільки 3,15 % позначили це право як зовсім неважливе. Тобто, значна частина громадян дотримується обов'язковості права на національне самовизначення, а це підтримує ту думку, що українське суспільство схильне до конституційно-правового підходу до питання культурної ідентичності і вважає адекватним обрання національної належності за вибором індивіда.

При визначенні пріоритету ідентифікації, культурний посідає перше місце. Більше того, найважливішими вважаються реалії регіональних культур порівняно із загальнонаціональними. І ця тенденція до регіоналізації цілком закономірна, як і процес глобалізації. Друге місце у цьому опитуванні посідає соціально-політична ознака ідентифікації. Таким чином, з 1457 респондентів (99,39 % вибірки) 37,13 % вважає найважливішою належність до земляків – жителів своєї місцевості, 33,49 % до громадян України. Після цього має місце великий цифровий розрив: 8,72 % респондентів було важко щось сказати; 7,07 % позначили національність як найважливішу громаду; 6,86 % – соціальний клас. Цікаво, але віруючих своєї віри назвали 3,02 % респондентів, при тому, що у іншій вибірці з 10237 респондентів (100 % вибірки) 49,72 % визнали свою належність до певної церкви; 21,14 % заперечили належність; у 28,74 % відповідь була «важко сказати». Слід зазначити, що у культурному аспекті досить впливовим, по суті домінуючим є мовний фактор, хоча і не єдиним. На запитання «Що визначає націю?» відповіді розподілилися так: з 1722 респондентів (95, 72 вибірки) 51,10 % визначили мову; 45, 59 % – спільну історію; 41,06 % – культуру; 33,28 % – територію; 18,41 % – державний суверенітет; 15,85 % – релігію; 13,30; – економіку; 10,10 % – спільні особливості характеру; 2,09 % – інше. Проте певний вплив політичного фактора на визначення національно приналежності все ж відчувається. Про це свідчить порівняння опитування про те, ким вважає себе респондент за національністю, з опитуванням про те, яка у нього рідна мова. З 10219 (99,82 % вибірки) респондентів українцями себе визначили 75,40 %; росіянами – 14,94 %; і українцями і росіянами – 4,71 %; іншу відповідь дали 4,95 %. А з 1799 респондентів (100 % вибірки) 60,64 % рідною мовою вважають українську; 36,63 % – російську; 2,72 % – іншу.

В цілому завдання полягає в тому, щоб знайти таку модель наукових, культурних, освітніх взаємозв'язків, яка сприяла б як збереженню національної своєрідності, так і терпимості відносно до другого. Необхідно виховувати самоповагу і гордість, але не шовінізм.